

Eduskunnan sivistysvaliokunnalle

Asia: HE 146/2020 vp Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2021

Kiitämme mahdollisuudesta antaa kirjallinen asiantuntijalausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle valtion talousarvioksi 2021 Sivistysvaliokunnan pyytämistä teemoista.

Yleistä

Opetus- ja kulttuuriministeriön budjetti kasvaa 136 miljoonalla edelliseen vuoteen verrattuna, mikä on tervetullut suunta leikkauksista kärsineelle kasvatuksen ja koulutuksen alalle. Laadukas varhaiskasvatus ja koulutus tarvitsevat ennen kaikkea vakaata perusrahoitusta, jonka turvaamiseen tulee jatkossa kiinnittää erityistä huomiota.

1. PERUSTAI DOT

Perustaitojen oppimisen edistäminen vuonna 2021. Talousarvion painopisteet ja muut toimet perusopetuksen aikana opittavien perustaitojen, erityisesti luku-, lasku-, ja kirjoitustaidon turvaamiseksi kaikille. Oppimisvalmiuksien kehittymisen tukeminen varhaiskasvatuksessa. Perhetaustan merkityksen tasaamispyrkimykset ja tyttöjen ja poikien oppimiseröjen vähentämistavoitteet ja keinot vuonna 2021. Koronapandemian arvioitut vaikutukset vuonna 2020 perustaitojen oppimiseen ja toimet oppimisvajeiden poistamiseksi.

Perustaitojen oppimisen edistäminen vuonna 2021 ja erityisesti luku-, lasku- ja kirjoitustaidon turvaaminen kaikille

Perustaidot rakentavat pohjan oppimiselle, opiskelulle, koulutukselle, työnteolle ja yhteiskunnassa toimimiselle. Perusopetuksessa tulee huolehtia siitä, että jokainen lapsi ja nuori saa riittävät perustaidot. Puutteelliset perustaidot vaikuttavat jatko-opintovalmiuksiin ja ovat vahvasti yhteydessä toisen asteen koulutuksen keskeyttämiseen. Puutteet perustaidoissa ennustavat myös lyhyttä koulutuspolkua, mikä vaikeuttaa osaltaan työelämään sijoittumista. Ilman toisen asteen koulutusta olevien työllisyysaste on 43 %.

Laadukas ja riittävästi resursoitu varhaiskasvatus ja perusopetus ja varhainen oppimisen ja koulunkäynnin tuki vahvistavat perustaitojen saavuttamista. Varhaiskasvatuksessa luodaan pohja lapsen myöhemmälle oppimiselle. Oppimisvalmiuksien kehittymisen tukeminen varhaiskasvatuksessa vahvistaa osaltaan perustaitojen saavuttamista. Varhaisten perustaitojen oppimista ja tukea parannetaan myös esi- ja alkuopetusta kehittämällä. Toimivalla kodin ja koulun/päiväkodin yhteistyöllä ja vanhempien osallisuuden vahvistamisella tuetaan lasten ja nuorten kasvua, oppimista ja koulunkäyntiä.

Perustaitojen saavuttamista tukee myös valmisteilla oleva perusopetuksen oppilasarvioinnin uudistaminen. Perusopetuksen päättöarviointiin ja kuudennelle luokalle arvosanalle 5 laadittavat kriteerit auttavat määrittelemään sen vähimmäisosaamisen tason, joka oppilaan tulee saavuttaa. Vähimmäisosaamisen kriteerit varmistavat, ettei oppilas siirry opinnoissa eteenpäin ilman riittävä osaamista. Uudistuksen tavoitteena ei ole

lisätä vuosiluokalle jättämistä, vaan kohdentaa ja varmistaa riittävän varhainen tuki oppilaille. Oppimisen ja koulunkäynnin tukeen tulee varata riittävästi resursseja. Perusopetuksen arvioinnin uudistaminen edellyttää myös opettajien arviointiosaamisen päivittämistä ja riittävien resurssien kohdentamista myös siihen.

Lisäksi tulee huolehtia heikon pohjakoulutuksen saaneiden perustaitojen vahvistamisesta ja varmistaa, että eri-ikäisenä maahan tulleille taataan riittävät perustaidot koulutukseen ja työelämään.

Tulevan budjettivuonna toteutetaan oppivelvollisuuden laajentaminen, jota Suomen Vanhempainliitto kannattaa. Uudistuksen onnistuminen edellyttää, että myös varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen laatuun sekä kasvun, oppimisen ja koulunkäynnin tukeen panostetaan, jotta jokainen lapsi ja nuori saavuttaa toisen asteen opintojen edellyttämät perustaidot. Oppivelvollisuuden laajentaminen toteutetaan haastavassa taloudellisessa tilanteessa, minkä vuoksi rahoituksen riittävyttä tulee seurata ja kohdentaa tarvittaessa lisärahoitusta lisäbudjettien kautta.

Perhetaustan merkityksen tasaamispyrkimykset ja tyttöjen ja poikien oppimiserojen vähentämistavoitteet ja keinot vuonna 2021

Koulutuksen tasa-arvo on viime vuosina heikentynyt, mikä näkyy oppimistulosten erojen kasvuna. Oppilaan perhetausta vaikuttaa yhä enemmän oppimistuloksiin. Oppimiserojen kaventamiseen tulee tarttua ripeästi. Suomen Vanhempainliitto kiittää hallitusohjelmaan sisältyvää varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen laadun ja tasa-arvon Oikeus oppia -kehittämishjelmaa, jolle on varattu budjetissa 75 miljoonaa euroa. Kehittämishjelman tavoitteena on kaventaa ja ennaltaehkäistä sosioekonomisesta taustasta, maahanmuuttaja-taustasta tai sukupuolesta johtuvia oppimiseroja sekä vahvistaa ja kehittää oppimisen ja koulunkäynnin tukea ja lukutaitoa. Tavoitteena on myös, että yhä useampi lapsi osallistuu varhaiskasvatukseen ja sitä kautta tuetaan varhaisten perustaitojen oppimista. Kehittämistyötä tulee tehdä pitkäjänteisesti ja niin, että tavoitteet muuttuvat arjen toimiviksi käytännöiksi.

Koronapandemian arvioidut vaikutukset vuonna 2020 perustaitojen oppimiseen ja toimet oppimisvajeiden poistamiseksi

Suomen Vanhempainliitto on huolissaan koronapandemian vaikutuksista lasten ja nuorten koulunkäyntiin ja oppimiseen. Kevään 2020 etäopetusjaksolla oli merkittäviä kielteisiä vaikutuksia lasten hyvinvointiin ja oppimiseen. Vaikka syksyllä palattiin lähiopetukseen, kevään oppimisvajeita paikataan edelleen ja monissa kouluissa joudutaan korona-altistusten vuoksi siirtymään ajoittain etäopetukseen. Kodin ja koulun / päiväkodin yhteistyön merkitys korostuu tilanteessa, jossa koulujen ja päiväkotien arki voi muuttua koronan takia nopeasti. Nyt tarvitaan hyvin toimivaa viestintää, yhteen hiileen puhaltamista ja saumatonta yhdessä toimimista. Opetuksen järjestäjille vuodelle 2020 suunnattua koronatukea ei olla jatkamassa vuodelle 2021, vaikka oppimisen vajeita ei saatane kurottua umpeen kouluissa tänä poikkeusjärjestelyjen syksynä, kun koronapandemia näyttää jälleen kiihtyvän. Suomen Vanhempainliitto pitää tärkeänä, että eduskunta seuraa tarkasti tilannetta ja hallitus osoittaa siihen lisärahoitusta lisätalousarvioissa.

2. VARHAISEN TUEN TOIMIVUUS

Panostukset kolmiportaisen tukijärjestelmän toimivuuden ja saavutettavuuden kehittämiseksi ja varmistamiseksi vuonna 2021 peruskoulussa ja toisella asteella. Varhaiskasvatuksen varhaisen tunnistamisen ja tukemisen kehittäminen. Oppimista ja sosiaalista kanssakäymistä vaikeuttavien tarkkaavaisuus- ym. neuro psykologisten häiriöiden ja mielenterveysongelmien varhaisen havaitsemisen ja niihin tarvittavan tuen ja hoidon kehittämistoimet vuonna 2021. Oppilas- ja opiskelijahuollon resurssien varmistaminen vuonna 2021.

Opettajien osaamisen kehittäminen. Koronapandemian vaikutus tukijärjestelmien toimivuuteen vuonna 2020 ja tuen riittävyyden varmistaminen tulevina vuosina.

Panostukset kolmiportaisen tukijärjestelmän toimivuuden ja saavutettavuuden kehittämiseksi ja varmistamiseksi vuonna 2021 peruskoulussa ja toisella asteella. Varhaiskasvatuksen varhaisen tunnistamisen ja tukemisen kehittäminen.

Varhaisen tuen järjestämisessä ja toimivuudessa on puutteita kaikilla koulutusasteilla. Oppimisen tuen tulee muodostaa johdonmukainen ja yhtenäinen jatkumo varhaiskasvatuksesta aina toiselle asteelle saakka. On tärkeää, että varhaiskasvatuksessa on kelpoinen henkilöstö mahdollistamassa lapsen eri asteista tukea. Varhaiskasvatuksen erityisopettajan palveluja on oltava saatavilla säädösten mukaisesti.

Perusopetuksessa oppilaalla on oikeus tarvitsemaansa tukeen heti, kun tuen tarve ilmenee. Esi- ja perusopetuksessa on käytössä kolmiportainen tuki: yleinen, tehostettu ja erityinen tuki. Oppilaan oikeutta tarvitsemaansa tukeen tulkitaan kunnissa ja kouluissa kirjavasti. Erityisesti tehostetun ja erityisen tuen raja on epäselvä ja konkreettiset tukitoimet ovat vaihtelevia.

Hallitusohjelmaan kirjatussa varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen laadun ja tasa-arvon Oikeus oppia -kehittämishojelman tavoitteena on kehittää myös oppimisen ja koulunkäynnin tukea. Osana kehittämishojelmaa toimii Oppimisen tuen, lapsen tuen ja inklusion edistämistoimia varhaiskasvatuksessa sekä esi- ja perusopetuksessa valmisteleva työryhmä. Suomen Vanhempainliitto odottaa työryhmältä tuen rakenteen selkiyttämiseen ja vahvistamiseen liittyviä toimenpide-ehdotuksia ja lainsäädännön ja opettajien koulutuksen muuttamista niiden mukaisesti.

Vuonna 2019 voimaan astunut lukiolaki säätää opiskelijalle oikeuden erityisopetukseen tai muuhun oppimisen tukeen yksilöllisten tarpeiden mukaisesti. Monet lukiot tarjoavat erityisopetusta jo nyt, mutta lain velvoite astuu voimaan uusien lukion opetussuunnitelmien myötä 1.8.2021. Erityisopetuksen toteuttamistavat ja tarve vaihtelevat lukion opiskelijoista ja oppilaitoksesta riippuen. Erityisopetuksen käytänteet hakevat lukioissa vielä muotoaan.

Ammatillisessa koulutuksessa opiskelijalle ei ole säädetty vastaavaa oikeutta osa-aikaiseen erityisopetukseen. Ammatillisessa koulutuksessa on vasta tukipäätöksen jälkeen saatavissa erityistä ja vaativaa erityistä tukea. Käytännössä suuri osa peruskoulussa tehostettua tukea tarvinneista oppilaista jää siten ammatillisessa koulutuksessa ilman tarvitsemaansa tukea.

Toisella asteella ei ole säädetty opiskelijan oikeudesta tukiopetukseen. Tukiopetus olisi kuitenkin tehokas ja nopea täsmätoimenpide, jolla voidaan kohdentaa tukea opinnoistaan jälkeen jääneen tai yksittäisessä oppiaineessa tukea tarvitsevan opiskelijan osaamisen vahvistamiseksi. Suomen Vanhempainliitto katsoo, että opiskelijan oikeudesta tukiopetukseen toisella asteella tulisi säätää oppivelvollisuutta laajennettaessa.

Varhainen tuki ja puuttuminen tarkoittaa myös kiusaamisen ehkäisyä ja siihen puuttumista. Koulussa ja päiväkodissa tulee olla selkeät toimenpiteet siitä, miten kiusaamiseen puututaan. Sen lisäksi kiusaamisen ennaltaehkäisyyn tulee kiinnittää nykyistä enemmän huomiota. Kiusaamista, epäasiallista käytöstä ja väkivaltaa ehkäistään kouluissa tukemalla lapsia ja nuoria sosiaalisten taitojen kartuttamisessa sekä rakentamalla hyvää ryhmähenkeä ja yhteisöllisyyttä. Jokaisen lapsen, nuoren, henkilökuntaan kuuluvan ja vanhemman tulisi kokea, että on osa kouluyhteisöä, hyväksytty omana itsenään ja turvassa. Hyvän kouluyhteisön rakentaminen on jokaisen koulun aikuisen, lapsen, nuoren ja vanhemman tehtävä. Kodit on otettava mukaan koulun toimintakulttuurin rakentamiseen sekä kiusaamisen, epäasiallisen käytöksen ja väkivallan ehkäisyyn.

Oppimista ja sosiaalista kanssakäymistä vaikeuttavien tarkkaavaisuus- ym. neuropsykologisten häiriöiden ja mielenterveysongelmien varhaisen havaitsemisen ja niihin tarvittavan tuen ja hoidon kehittämistoimet vuonna 2021

Tunnistamatta jäävät tarkkaavaisuus- ja neuropsykologiset häiriöt aiheuttavat ilman tukitoimia helposti mielenterveysongelmia nuoruudessa tai aikuisuudessa. Niiden ennaltaehkäisemiseksi on lisättävä varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen opettajien valmiuksia tunnistaa mahdollisia neuropsykologisia häiriöitä, kuten ADHD:tä, autismikirjoa ja Tourettea, jotta näiden lasten ja nuorten mahdollisuudet ohjautua tuen piiriin ajoissa paranisivat. Myös huoltajille tulee tarjota mahdollisuuksia tunnistaa näitä piirteitä omassa lapsessaan. Koulut ja päiväkodit tavoittavat kaikki ikäluokat, joten ne olisivat neuvoloiden ohella tärkeitä paikkoja lisätä tietoisuutta neurokirjon häiriöistä. Inklusiota tukee kaikkien vanhempien ja lasten ymmärryksen lisääminen näistä asioista. Kokemusasiantuntijoiden ja esim. järjestöjen käyttöä kouluttamisessa tulisi kouluissa ja päiväkodeissa edelleen lisätä yhtenä toimenpiteenä. Varhainen ja riittävä tuki sekä esteettömyys, asenne-esteettömyys mukaan lukien, ovat edellytyksinä koulupolun sujuvuuteen ja elämänhallinnan vahvistamiseen neurokirjon henkilöillä. Riittävät resurssit (erityisopetuksessa, täydennyskoulutuksessa, opettajankoulutuksessa, oppilashuollossa ja kuntoutuksessa), joustavat ryhmittelyt ja pienryhmät sekä esteetön ympäristö mahdollistavat yhdenvertaisuuden toteutumisen neurokirjon lapsilla ja nuorilla.

Opettajien osaamisen kehittäminen

Kodin ja koulun yhteistyö ja vanhempien osallisuus on tärkeä osa koulujen toimintakulttuuria. Suomen Vanhempainliitto saa toistuvasti opettajaksi opiskelevilta viestiä, että opiskelijat saavat opettajankoulutuksessa liian vähän välineitä kodin ja koulun yhteistyöhön. Opettajien valmiuksia vanhempien kohtaamiseen ja vanhempien kanssa toimimiseen tulee vahvistaa niin opettajankoulutuksessa kuin opettajien täydennyskoulutuksessa.

Oppilas- ja opiskelijahuollon resurssien varmistaminen vuonna 2021

Oppilas- ja opiskelijahuollon resursseja tulee koulu- ja oppilaitosyhteisöissä vahvistaa. Suomen Vanhempainliitto kannattaa sitä, että opiskeluhoollon palveluihin säädetään sitovat mitoitukset ja opiskeluhoollon vahvistamiseen varataan 29 miljoonaa euroa. Koulu- ja oppilaitosyhteisöissä tulee olla aikaa ja resursseja yhteisölliseen, hyvinvointia ja turvallisuutta vahvistavaan opiskeluhoollotyöhön, johon myös oppilaat, opiskelijat ja vanhemmat otetaan aktiivisesti mukaan. Vanhempainliitto pitää tärkeänä, että opiskeluhoollon palvelut järjestetään myös soteuudistuksen jälkeen kouluissa ja oppilaitoksissa ja koulukuraattorit ja -psykologit ovat jatkossakin tärkeä osa koulu- ja oppilaitosyhteisöjä ja heillä riittää aikaa myös yhteisölliseen opiskeluhooltoon.

Helsingissä, 21.10.2020

Suomen Vanhempainliitto ry

Ulla Siimes
Toiminnanjohtaja

Tuija Metso
Erityisasiantuntija